

SUMMARY

H. Varga, Márta

The category of animacy in some European languages

The category of animacy (animate vs. inanimate) may be encoded in language(s), even though entities are not always classified in terms of biological criteria. Animacy distinctions are expressed by languages (i) lexically (by different words) and/or (ii) by grammatical means. In languages where such distinctions are elevated to the rank of a grammatical category, the position of an entity denoted by a noun in the animacy hierarchy (Silverstein hierarchy) may influence a number of things like morpheme order (word order), suffixation, definiteness, case marking, possible transformations, etc.

Of the many issues arising with respect to animacy distinctions, the author primarily deals with the encoding of this category in the grammar of languages, based on data and facts of some European languages (English, German, Italian, Russian, and Hungarian). Contrary to popular belief, Hungarian can also be seen to exhibit certain regularities (tendencies) related to the distinction between animate and inanimate entities; accordingly, the author discusses grammatical (morphological and syntactic) consequences of the category of animacy in Hungarian in a separate subsection.

Keywords: animacy, human ~ nonhuman opposition (with ‘animal’ and ‘inanimate object’ both under the latter term), animacy hierarchy (Silverstein hierarchy), lexical encoding, grammatical encoding

„Minél nagyobb az égés, annál jobb a sztori!”**Egy narratív műfaj sajátosságainak pragmatikai megközelítése*****1. Bevezetés**

A tanulmány számítógép közvetítette narratív diskurzusokban vizsgálja a történetek referenciális értelmezésének a problémáját. A társas kognitív nyelvészet kiindulópontját érvényesítve a narratív diskurzusokat olyan közös figyelmi jelenetekként értelmezi, amelyek résztvevői a másik figyelmének irányításával, illetve követésével járulnak hozzá a történetként feldolgozható referenciális jelenetek interszjektív megkonstruálásához. Az empirikus vizsgálat adatait egy internet közvetítette tematikus topik, a *Beégésem története* (<http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9017476&la=125481821>) szolgáltatta. A topik a vizsgálat időpontjában 26276 hozzászólást tartalmazott, amelyből 200 hozzászólást választottunk ki, ugyanabból az időszakból, különböző megnyilatkozóktól. A kiválasztott hozzászólások 216 történet elbeszélését tartalmazzák. A kvalitatív szempontokat érvényesítő empirikus vizsgálat során abból indulunk ki, hogy a történetek létrehozása és megértése lényegileg függ attól, hogy (i) hogyan konstruálódik meg a történet szereplőinek fizikai és társas világa, amelyben a cselekvéseik zajlanak, továbbá hogy (ii) hogyan konstruálódik meg a történet szereplőinek mentális világa, amelyben a cselekvők tudati folyamatai követhetők nyomon. Eredményeink szerint a vizsgált történetek (a különböző „beégések”) mentális világának szerveződése műfajspecifikus jellemzőket mutat: (i) egy történet csak akkor értelmezhető beégésként, ha annak szereplői (a beégés elszenvetője és annak tanúi) ezt aktuálisan beégésként dolgozzák fel, és (ii) a beégések megkonstruálása többféle – a szereplői perspektívák tipikusan eltérő szerveződésén alapuló – narratív alsémához igazodhat.

* A tanulmány az OTKA K-100717 (Funkcionális kognitív nyelvészeti kutatás) pályázat támogatásával készült.

2. A történetek referenciális értelmezése

Nyelvi tevékenységünk során számos olyan – különböző kommunikációs színtereken megjelenő, ámde egyaránt narratívának nevezhető – diskurzust folytatunk, amelyek meghatározó jellegzetessége, hogy bennük, illetőleg általuk a világgal kapcsolatos tapasztalatainkat úgy konstruáljuk meg fogalmilag, és tesszük mások számára hozzáférhetővé nyelvileg, hogy azok történetekké szerveződnek (l. Bruner 1986; Tomasello 1999: 161–200). Ebben a folyamatban a történetek referenciális értelmezésének problémáját a nézőpont(ok) szerveződése és működése felől közelítjük meg. Habár a nyelvi megismerést tekintve is fontos tanulsága van annak, hogy a tapasztalatok narratívaként történő fogalmi konstruálására más médiumok is lehetőséget adnak (l. Herman 2009), itt a figyelemirányítás kérdése a szimbolikus nyelvi kommunikáció narratív diskurzusaival összefüggésben merül fel. Azt a nagyon is lényeges kérdést helyezzük a középpontba, hogy (i) mi és hogyan irányítja a figyelmünket akkor, amikor megkíséreljük megérteni a különböző történeteket, és hogy (ii) a megértést tekintve milyen következményei vannak a figyelmünk adott módon történő irányításának. E funkcionális kognitív (azon belül társas kognitív) kiindulópontú kérdésfeltevés szoros kapcsolatban áll a narratíváknak azon konstruktivista, illetőleg posztstrukturalista megközelítéseivel, amelyek a történeteket nem egyszerűen események tükrözéseiként, reprezentációiként látatják, hanem a történetmondás dinamikus kontextusába helyezve olyan konstrukciókként értelmezik őket, amelyek az adott társas viszonyok között különböző kommunikációs igényeket elégítenek ki (Georgakopoulou 2011: 193).¹

2.1. A narratív diskurzusok mint közös figyelmi jelenetek

A dinamikus jelentésképzés folyamatának a közös figyelmi jelenetként megvalósuló diskurzus biztosít keretet (l. Tomasello 2002; Sinha 2005; Tátrai 2011). A közös figyelmi jelenetekre az jellemző, hogy résztvevői, a megnyilatkozók és a befogadók – valamely természetes nyelv (vagy nyelvek) közegeiben – interakcióba lépnek egymással, és a másik figyelmének irányításával, illetve követésével járulnak hozzá azon **referenciális jelenetek** interszubjektív megkonstruálásához, amellyel a kommunikációs igényeik adaptív kielégítését célozzák meg (l. Verschueren 1999: 61–5). A közös figyelmi jelenet tehát a szimbolikus nyelvi kommunikáció alapvető feltétele, olyan interszubjektív emberi tevékenység, amelyben lehetővé válik a másik figyelmének ráirányítása a világ dolgaira és eseményeire (a referenciális jelenetre) és ezáltal mentális irányultságának (figyelmének, megértésének) befolyásolása. A referenciális jelenet megfigyelése, illetőleg megértése a **diskurzusvilágban** történik (Tátrai 2011: 29–35).² A diskurzusvilág így magában foglalja:

- a közös figyelmi jelenetet, annak résztvevőivel és azok fizikai, társas és mentális világával együtt, amelyet a résztvevők e közös tevékenység során dolgoznak fel;
- a közös figyelmi jelenet során alkalmazásba vett és így a fentebb jelzett interszubjektív kontextusba helyezett nyelvi szimbólumokat, valamint
- a nyelvi szimbólumok segítségével megfigyelhetővé, illetőleg megérthetővé tett referenciális jelenetet, vagyis a nyelvi megjelenített, és így mások számára hozzáférhetővé tett világbeli tapasztalatokat.

A nyelvhasználat mint szimbolikus kommunikáció tehát olyan társas megismerő tevékenység, amelynek – emellett, hogy a személyközi (interpersionális) kapcsolatok kifinomult bonyolítására is lehetőséget biztosít – az a jellegadó tulajdonsága, hogy mások számára hozzáférhető (interszubjektív) referenciális jelenetek konstruálását teszi lehetővé. Ennek hangsúlyozása azért is különösen fontos,

¹ Vö. „[They see] stories as selective (re)playings and (re)constructions rather than as accurate reflections and representations of events. As such, their tellings are shifting, dynamic, and contextually grounded, rather than given and pre-determined. They are produced as part of social interactions in specific situations and for specific purposes.”

² A diskurzusvilág itt követett értelmezése összefüggésbe hozható Langacker (2008: 463–7) aktuális diskurzustér [current discourse space] fogalmával.

mert a narratívák alábbiakban felvázolandó értelmezői modellje is kiemelt szerepet tulajdonít a nyelvi szimbólumok **interszjektív** és ezzel összefüggő **perspektivikus** természetének:

„[A] nyelvi szimbólumok interszjektivitásuk és az ennek következtében kialakuló perspektivikus természetük miatt a perceptuális és szenzomotoros reprezentációkkal ellentétben nem közvetlenül képezik le a világot, hanem arra szolgálnak inkább, hogy az emberek másokat arra ösztönözzenek, hogy egy perceptuális vagy konceptuális helyzetet egy bizonyos módon és ne másképpen értelmezzenek vagy figyeljenek meg. A nyelvi szimbólumok használói tehát kimondatlanul is tudatában vannak, hogy bármely tapasztalati helyzetet egyszerre több perspektívából is lehet értelmezni, ez pedig élesen elválasztja e szimbólumokat a térben elhelyezkedő tárgyak szenzomotoros világától, és létrehozza azt az emberi képességet, hogy a világot mindig az adott kommunikációs célnak megfelelően értelmezzük” (Tomasello 2002: 137).

A nyelvi szimbólumok tehát a világgal kapcsolatos tapasztalatok fogalmi konstruálásának különböző lehetőségeit teremtik meg (l. Langacker 2008: 55–89; Verhagen 2007; Tolcsvai Nagy 2013: 129–68). A nyelvi szimbólumok egyfelől leképezik a fogalmilag különféleképpen megkonstruált tapasztalatokat, másfelől kezdeményezik is a tapasztalatok különböző fogalmi konstruálásait (l. Sinha 1999). A fentebb mondottak ugyanakkor azt is jelentik, hogy a nyelvi szimbólumok perspektivikus-ságának diskurzusbeli kiaknázása a megnyilatkozó(k) kontextusfüggő perspektívájának érvényesítéseként valósul meg. Természetesen nincs ez másként a történetek elmesélésekor sem.

2.2. A történetek mint referenciális jelenetek

A narratív diskurzus során alkalmazásba vett nyelvi szimbólumok referenciális értelmezése, vagyis a közös figyelmi jelenet interszjektív kontextusában történő **episztemikus leborgonyzása** (Langacker 2008; Tolcsvai Nagy 2013: 161–5) szorosan összefügg a diskurzusvilágban történő tájékozódás lehetőségeivel, a történetmondó kontextusfüggő perspektívájának a működésével. A narratív diskurzusokban történetként megjelenő referenciális jelenet megértésére ennél fogva alapvető befolyással van az, hogy a diskurzus résztvevői közül ki és hogyan irányítja a tapasztalatok megkonstruálását, a referenciális jelenet feldolgozását, azaz ki és hogyan jelöli ki, hogy honnan reprezentálódnak az elbeszélte események (l. Tátrai 2010, 2015). Az alapvető kérdések tehát a következők:

- Honnan és hogyan konstruálódik a történet konceptuálisan feldolgozható *fizikai világa* – a maga tér- és időviszonyaival együtt?
- Honnan és hogyan konstruálódik a történet konceptuálisan feldolgozható *társas világa* – a maga személyközi viszonyaival együtt?
- Honnan és hogyan konstruálódik a történet szereplőinek *mentális világa* – azok mentális állapotaival (szándékaival, vágyaival, vélelmeivel, érzelmeivel) együtt?

Ahogy látható, a történetként megkonstruált referenciális jelenet sematikus szerveződését hasonlóképpen modelláljuk, ahogy korábban a közös figyelmi jelenet **interszjektív kontextusának** szerveződését Jef Verschueren modellje (1999: 75–114) alapján vázoltuk (l. még Tátrai 2011: 51–67). Mind a beszédeseményt, mind az elbeszélte eseményeket az azokban résztvevők fizikai, társas és mentális világára bontva mutatjuk be. A párhuzamot elméleti és módszertani szempontok egyaránt indokolják. Ugyanis nem csak a történet írható le olyan referenciális jelenetként, amelyben bizonyos cselekvők bizonyos célok érdekében bizonyos cselekvéseket hajtanak végre bizonyos térben és időben. Azok a közös figyelmi jelenetek, amelyekben a történetmondás és -befogadás aktusa zajlik, ugyancsak narratív konstrukciókként nyernek értelmezést.³

Mindemellett a közös figyelmi jelenet interszjektív kontextusában a fizikai világ fogalma, amely a résztvevők által feldolgozott tér-idő viszonyokból épül fel, a nyelvhasználat mint társas megismerő tevékenység fiziológiai megalapozottságára (Sinha 1999: 231–2), a minket körülvevő

³ A kontextus fogalmával szoros kapcsolatba hozható *speech event* és *verbal interaction* terminusok ugyancsak profilálják a tudományos értelmezés narratív jellegét.

fizikai világ testi megtapasztalásának meghatározó szerepére irányítja a figyelmet. A társas világ fogalma, amely a résztvevők által feldolgozott társas viszonyokat öleli fel, ugyanakkor a nyelvi megismerő tevékenység diszkurzív megalapozottságára (l. Sinha 1999: 240–3), a társas interakciók megtapasztalásának ugyancsak meghatározó szerepére helyezi a hangsúlyt. A mentális világ fogalma pedig, amely a résztvevők önmaguknak és egymásnak tulajdonított mentális állapotait tartalmazza, a nyelvhasználat mint társas megismerő tevékenység szubjektumhoz kötöttségére hívja fel a figyelmet (vö. Jerome Bruner [1986: 26] *subjectivizing reality*, illetőleg Sinha [1999: 234] *signified reality* fogalmával). Hangsúlyozni kell azonban, hogy a résztvevők fizikai, szociális és mentális világa kölcsönösen feltételezik egymást. Egyfelől a diskurzus során a minket körülvevő fizikai és szociális világ az elménkben reprezentálódik, másfelől a diskurzusokban az elménk működéséről csak a fizikai és társas környezet figyelembevételével, ahhoz való viszonyukban beszélhetünk.

2.3. A narratív konstruálás kontextusfüggő kiindulópontjai

A történetek létrehozása és megértése során fogalmilag meg kell konstruálni egyfelől a történetek fizikai és társas világát, amelyben a szereplők cselekvései és a velük történetek megvalósulnak, másfelől a történetek mentális világát, amelyben a szereplők aktív tudati folyamatai zajlanak. Jerome Bruner (1986) előbbiek kapcsán a cselekvés, utóbbiak kapcsán a tudatosság mezejéről beszél:

„[A] történetnek kétféle mezőt kell egyidejűleg megteremtenie. Az egyik a cselekvés mezeje, összetevői a cselekvés argumentumai: a cselekvő, a szándék, a cél, a szituáció, az eszköz – olyan elemek, amelyek a „történetnyelvtant” alkotják. A másik tartomány a tudatosság mezeje: arról tudósít, amit a cselekvés résztvevői tudnak, gondolnak, vagy éreznek, illetve amit nem tudnak, nem gondolnak vagy nem éreznek” (Bruner 2001: 29).

A történetek referenciális értelmezése szempontjából döntő fontosságú, hogy milyen kontextusfüggő kiindulópontokból konstruálódnak a történetek világai. Sanders és Spooren (1997) nyomán a kontextusfüggő kiindulópontok két alapvető típusa, a *referenciális központ* és a *tudatosság szubjektuma* között teszünk különbséget.

A történet fizikai és társas világában történő tájékozódás kiindulópontjaként a referenciális központ funkcionál. A referenciális központ fogalma a nyelvi megismerés fiziológiai és diszkurzív jellegének kölcsönös feltételezettségén alapul (l. Tátrai 2011: 25–36). Azt a tájékozódási (orientációs) kiindulópontot jelöli, amelyből a referenciális jelenet térbeli, időbeli és szociokulturális viszonyai reprezentálódnak. A referenciális központot – a megismerés fiziológiai meghatározottságából következően – alapesetben a megnyilatkozó személye, illetve térbeli és időbeli elhelyezkedése jelöli ki. A referenciális központ tehát olyan kontextusfüggő kiindulópont, amely a diskurzusban megnyilatkozóként fellépő résztvevőhöz kötődik. A megismerés diszkurzív jellegéből adódóan azonban a megnyilatkozónak lehetősége van arra, hogy e tájékozódási centrumot – részlegesen vagy akár teljesen – áthelyezze egy másik entitásra, főképpen egy más személyre, például a történetek különböző szereplőire. A referenciális központ működése mindamelllett – a maga átfogó jellegéből adódóan – a fizikai és a társas világ szoros kapcsolatára is rávilágít, hiszen az elbeszélte események, vagyis a történet megértése szempontjából alapvető a tér- és időbeli, valamint a szociokulturális viszonyok együttes feldolgozása, azok szituatív lehorgonyzása (Zlatev 1997).

Amíg a „cselekvés mezeje”, vagyis esetünkben a történet fizikai és társas világa a referenciális központból, addig a „tudatosság mezeje”, vagyis esetünkben: a történet mentális világa, a tudatosság szubjektumából kiindulva reprezentálódik. A tudatosság szubjektuma kiindulópontként azt a szubjektumot jelöli ki, akihez a közölt információk tekintetében az aktív tudat működése (az érzékelés, az akarat, a gondolkodás vagy a mondás) kötődik. A tudatosság szubjektumának fogalma a fiziológiai és diszkurzív megalapozottságú nyelvi megismerés szubjektumhoz kötöttségére hívja fel a figyelmet (vö. Bruner 1986: 26). A megnyilatkozó ugyanis a saját tudatán átszűrve veszi birtokba világot, és osztja meg a másikkal az ezzel kapcsolatos tapasztalatait. A tudatosság szubjektumaként tehát alapesetben ugyancsak maga a megnyilatkozó jelenik meg, ugyanis ő az, aki elsődlegesen felelősséget vállal a kimondott vagy leírt szavaiért, még abban az esetben is, ha nincs

expliciten jelölve, hogy hozzá kötődik a tudat aktív működése. A megnyilatkozó azonban nemcsak magát, hanem a másokat is mentális ágensnek tekint (l. Tomasello 2002), azaz más szubjektumok helyébe is bele tudja képzelni magát. Ennélfogva mások mentális állapotait is meg tudja jeleníteni, továbbá mások diszkurzív tevékenységét is fel tudja idézni. Mindez azt jelenti, hogy a megnyilatkozó – a referenciális központhoz hasonlóan – ezt a fajta kiindulópontot is áthelyezheti más szubjektumokra (l. Tátrai 2011: 32–5).

3. Anyag és módszer

A nyelvi adataink egy internet közvetítette diskurzusból, egy úgynevezett tematikus topikból származnak, amelynek a legfőbb célja az, hogy a résztvevők történeteket meséljenek el benne (vö. Laczkó–Tátrai 2015a, 2015b). A résztvevői szerepviszonyokkal kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy a megnyilatkozók és a befogadók soha nincsenek ugyanabban a fizikai térben, és a sikeres kommunikációhoz nincsen szükség arra sem, hogy ugyanabban az időben vegyenek részt a diskurzusban. A megnyilatkozások ugyanis archiválódnak, és bármikor újra feldolgozhatók a befogadói oldalról. A résztvevők anonim módon szerepelnek a társalgásban, és legtöbbször a valóságban nem ismerik egymást. Ebből következően az egymásról alkotott elsődleges vélekedéseik alapvetően az adott diskurzusban zajló nyelvi tevékenységük alapján alakulnak ki.

A tematikus topik a számítógép közvetítette kommunikáció (CMC, azaz computer mediated communication; l. Simpson 2004; Romaszowski–Mason 2004; Thurlow–Lengel–Tomic 2004) jellegzetes szövegműfaja, amely jelen esetben egy, a beszélt nyelvi kommunikáció ugyancsak jellegzetes műfaját ágyazza magába a maga CMC-s sajátosságaival (a CMC interaktív diskurzustípusairól l. Herring 2001). A vizsgált narratív tematikus topikot – Bahtyint (1988) követve – másodlagos, összetett műfajként értelmezzük, amelynek jellegadó alkotóelemeként jelenik meg egy elsődleges, társalgási narratív műfaj, a beégésről szóló mindennapi történetelbeszélés. Azt feltételezzük tehát, hogy a társalgási narratív műfaji sémák erősen hatnak a CMC narratív műfajaira. Ennek beható, összehasonlító vizsgálaton alapuló igazolására azonban csak akkor kerülhet sor, ha a CMC spontán írásbeliségének (vö. Petykó 2012) korpusza mellett a megfelelő spontán beszélt nyelvi korpusz is megvalósul a magyar nyelvben.

Az általunk felhasznált tematikus topik címe: *Beégésem története*. Ez az egyik legnépszerűbb inernetes portálon, az Indexen érhető el (<http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9017476&la=125481821>). Kizárólag magyar nyelvű hozzászólásokat tartalmaz. A topik célját az úgynevezett topikindító a következőképpen határozta meg:⁴

- (1) Széleskörű tapasztalat, hogy személytelenül az ember sokkal könnyebben beszél számára kellemetlen dolgokról is, sokkal hajlamosabb az önriróniára. Nos, ez a témakör igazolhatja a fenti véleményt. Arra kérek ugyanis minden ide látogatót, osszátok meg a többiekkel éleetek legnagyobb leégéseinek történetét, amikor tényleg ott álltatok megszegyenülve, és mindenki rajtatok röhögött. Minél nagyobb az égés, annál jobb a sztori!

Az internet közvetítette diskurzus 2000 májusában kezdődött, és vizsgálatunk idején 26 276 hozzászólást tartalmazott. A topikindító témamegjelölésének megfelelően a posztok 84%-a történetelbeszélés, amely a diskurzus során természetesen kiegészül a narratívákra történő reagálásokkal és további egyéb, a témától eltérő megnyilatkozásokkal, úgynevezett offtopik hozzászólásokkal is. A vizsgálathoz 200 hozzászólást választottunk ki ugyanabból az időszakból, különböző megnyilatkozóktól. A 200 hozzászólás 216 történetelbeszélést tartalmazott. A történetek jellemzően, de nem kizárólag úgynevezett én-elbeszélések. Habár az (1)-ben található topikindító kimondottan saját történeteket kér (*éleetek legnagyobb leégéseinek történetét*), a 216-ból 31-ben a történetmondó nem a saját megszegyenüléséről számol be, hanem valaki másnak a beégését osztja meg a többiekkel az internet közvetítette diskurzus keretében.

⁴ A megnyilatkozásokat a korpuszból eredeti helyesírással idézzük.

A kiválasztott narratívákat külön fájlban kronologikus sorrendben, beszámozva mentettük el. A történetek átlagosan 130 szóból állnak, a legrövidebb 36, a leghosszabb 393 szó hosszúságú. Megállapításaink a történetelbeszélések konstruálásának tipikus jellegzetességeire fókuszálnak, amelyek megalapozhatják egy részletesebb vizsgálat lehetőségét, és alapot szolgáltathatnak az általános sémák alaposabb feltárására is. A jelenlegi vizsgálat természeténél fogva kvalitatív jellegű, nem használunk statisztikai módszereket az elemzésben. A kvalitatív elemzés lehetőséget nyújt a vizsgálati módszertan részletese kidolgozására is, amely később mind a kvantitatív elemzést, mind pedig az összehasonlító vizsgálatokat megalapozhatja. A jelenlegi cél tehát, hogy kimutassuk az internet közvetítette történetelbeszélések műfajspecifikus konstruálási sémáit, továbbá hogy mind elméleti, mind módszertani szempontból megalapozunk egy későbbi kvantitatív vizsgálatot.

4. Eredmények

Ahogy korábban említettük, a történetek létrehozása és befogadása azon alapul, hogy a résztvevők hogyan képesek megkonstruálni (i) a történetek szereplőinek a fizikai és társas világát, amelyben az események és a történések nyomon követhetők, továbbá hogyan képesek megalkotni ehhez kapcsolódóan (ii) a történetek szereplőinek a mentális világát, amelyben a szereplők dinamikusan alakuló tudati beállítódásai követhetők nyomon. Ebben a tanulmányban a történetek mentális világának konstruálására összpontosítunk, a fizikai és a társas világ jellemzőit csak röviden, a teljesség igénye nélkül említjük meg. Abból indulunk ki, hogy mentális világ megkonstruálásának a topik címében „beégés”-nek nevezett narratívák feldolgozásában központi szerepe van, hiszen maga az elnevezés is azt helyezi előtérbe, hogy a központi szereplő miként éli meg, azaz miként értékeli mentálisan a vele történeteket.

4.1. A „beégésem történeté”-nek fizikai és társas világa

A történetelbeszélések fizikai és társas világa szorosan összefonódik. Egyfelől a szereplők célirányos cselekedeteik és mindaz, ami velük történik, a fizikai világban kap teret és időt. Másfelől a szereplők nem pusztán fizikai entitásokként jelennek meg a történetben, cselekedeteiknek nem csupán tere és ideje van, azok egy társas (szociokulturális) viszonyrendszer keretében válnak hozzáférhetővé. A fizikai és a társas világ vonatkozásában a referenciális központ szolgál kontextusfüggő kiindulópontként a történet tér- és időbeli, valamint szociokulturális viszonyainak a megkonstruálásához (vö. Sanders–Spooren 1997; Tátrai 2015: 21–8).

A történetek fizikai világára vonatkozó vizsgálataink azt mutatták, hogy a konstruálás során a tér- és időbeli tájékozódás referenciális központját a történetmondó a saját aktuális pozíciójáról viszonylag gyakran helyezi át a történet szereplőire (vö. Laczkó–Tátrai 2015b). A társas világ megkonstruálása a szempontjából pedig az jelent meg meghatározó tényezőként, hogy a társas tájékozódás referenciális központja meglehetősen gyakran helyeződik át a történetmondóról az elbeszélőre, aki jellemzően a történet központi szereplőjeként jelenik meg (vö. Laczkó–Tátrai 2015b).

4.2. A „beégésem történeté”-nek mentális világa

Ahogy fentebb szó esett róla, a történetek feldolgozása során nem csupán azt kell megérteni, hogy a szereplők milyen cselekvéseket hajtanak végre a történet fizikai és a társas világában. Ugyanilyen lényeges szempont az is, hogy mi zajlik eközben az elméjükben: hogyan viszonyulnak mentálisan az őket körülvevő világhoz, mit gondolnak, mit éreznek, mit akarnak, és mit mondanak azzal kapcsolatban. Eszerint a narratív diskurzus résztvevői mind a külső (fizikai és társas), mind a belső (mentális) világ feldolgozását végrehajtják. Utóbbi pedig úgy történhet meg, hogy a tudatosság szubjektumaként, akihez a tudat aktív működése (az érzékelés, a gondolkodás, az akarat és

a beszélés) kötődik, nem a történetmondó, hanem a történet adott szereplője jelenik meg. Ez a fajta perspektivizáció (vö. Sanders–Spooren 1997; Tátrai 2015: 28–33) teszi hozzáférhetővé a történetek szereplőinek mentális világát.

Az elemzett narratívákban a mentális világ megkonstruálása műfajspecifikus vonásokat mutat. Általánosságban véve akkor értelmezhető egy történet beégésként, ha annak szereplői (a beégés elszenvédője és annak tanúja) ezt akként dolgozzák fel. Ahogy az a topikindító megnyilatkozást tartalmazó (1)-ben is reflexió tárgyává válik, a beégés, leégés, megszegyenülés mindig valakinek, jellemzően a történetben magát szereplőként objektíváló történetmondónak a mások előtti beégése, leégése, megszegyenülése. A **beégés**ről szóló történetek általános sémája a következő:

- (i) A központi szereplő (jellemzően az elbeszélő én) egy eseményt, amelynek aktív részese volt, úgy él meg, hogy abban ő neveltségessé vált más szereplők előtt.

Az elemzések azt mutatják, hogy a beégés megkonstruálása többféle specifikus narratív sémához igazodhat.

A 216 narratívából 129 a „tévedések vígjátékának” sémáján alapul, amikor a szereplők eltérően interpretálják az adott szituációt. Ezen belül is a legjellemzőbb a „**tévedésem vígjátéka**” séma (108 megvalósulással), amely a következőképpen jellemezhető:

- (ii) A központi szereplő (jellemzően az elbeszélő én) nem adekvátan interpretál egy adott szituációt, és az ebből következő cselekvése neveltségessé teszi őt mások előtt, amellyel ő maga is szembesül.

A nem adekvát értelmezést eredményező szereplői perspektívát, azaz a protagonista nézőpontját az olyan vélekedést kifejező igealakok tehetik explicitté, mint a *nem tudtam, gondoltam, azt hittem, úgy tűnt*, illetve metonimikus figyelemáthelyezéssel a *láttam, rájöttem, észrevettem, eszembe jutott, kiderült*. E megoldások kontextualizációs utasításokként működnek (vö. Verschueren 1999: 111–2; Tátrai 2011: 66–7), mint a (2a,b)-ban is látható, de a séma ezek hiányában is működtethető, mint azt a (2c) mutatja.

- (2a) Egyszer csak a tanárnő, megszakítva a sorrendet, hozzám fordul:
– Te Péter vagy, ugye?
A névsorban előttem két Péter is volt, s hirtelen azt hittem, összekever valamelyikükkel.
– Nem, illetve igen.
- (2b) Láttam a két wc ajtót egymás mellett az első női figura, automatikusan nyitottam be a másikba. Legnagyobb megrökönyödésemre egy csomó nő mosta ott a kezét éppen. Ugyanis 2 női mosdó van egymás mellett. De ezt én nem tudtam, hanem átkoztam magam, hogy hogy nézhettem el az ábrát, hátraléptem és elegáns mozdulattal benyitottam a másikba is. Természetesen a hátam mögött két tinilány jött befelé vihogva. Ezenkívül 2 férfi egy takarítónő és egy biztonsági őr volt tanúja az esetnek.
- (2c) [Egy férfi intim együttléte a szomszédasszonnyal, annak lakásában] motoszkálás hal-latszok (gyerek? férj?), legerjedés, semmi különös, felgerjedés, motoszkálás, semmi különös, felgerjedés ... és így tovább

A „tévedések vígjátékának” másik alsémája (21 megvalósulással) a „**kvázilebukás**”, amely a következőképpen jellemezhető:

- (iii) Más szereplő vagy szereplők interpretálnak nem adekvát módon egy szituációt, amelyben a központi szereplő (jellemzően az elbeszélő én) neveltségessé tűnik föl.

A nem adekvát vélekedést kifejező nyelvi megoldások ebben az esetben más szereplőkhöz horgonyozódnak le, és ugyancsak kontextualizációs utasításként működnek, ahogy ezt a (3a) és a (3c) példák

dázza. A más szereplők nem adekvát vélekedése a (3a)-ban tényszerűen, a (3b)-ben viszont a történetmondó nagyfokú epiztemikus bizonytalanságát mutatva van megjelenítve. Ám a másik vélekedése implicit is maradhat. Ahogy az a (3c)-ben látható, arra sok esetben csak következtetni lehet az adott szereplő explicitté tett reakcióiból (*csak egy kis mosoly futott át a száján térdeim láttán*).

- (3a) [...] Szóval az erkölcsi győzelem az enyém lett, de az már senkit nem érdekelt. Úgy gondolták rólam, volt ott egy balfácán, akin nagyokat lehetett röhögni.
- (3b) [...] fogalmam sincs, mire gondolhatott (eleg érdekes lehet, hogy a hangokat hallja, aztan meg semmi), végül is az is meglehet, hogy nem hallott, nem latott, nem gondolt semmit (bar nem hiszem), en akkor is ugy erreztem, hogy leegtem.
- (3c) helyszín: repülőtér
szereplő: főnök, jómagam,
mindketten kicsípve, mint István névnapja alkalmából, várjuk az Amerikából érkező kollégát, a céget (alig 8 fős) képviselő delegátusaként,
várakozás, unatkozás, főnök rá akar gyűjtani készségesen elmegyek a trafikba magamnak újságot, főnöknek cigit venni,
már útban a mozgólépcsőn lefele jut eszembe: opssz főnöknél semmi tűzszerszám (mindent az irodában hagyott, ezért is olyan ideges) sebj csináltam már ilyet 3 lépcsőfok szemben a mozgólépcsővel, csak gyorsabban kell szedni a lábakat, mint ahogy az lefele megy
főlsiker: fent vagyok, de csak az éjfékete gumiszőnyegen tett térdelés után, a pilóták a Snack bar-ban ezerrel röhögnek, én meg kénytelen vagyok fekete térdelkkel fogadni a kollégát, akire olyan nagyon jó benyomást akarunk tenni, aki ráadásul akkor érkezik meg, amikor főnök (aki megismerné emberünket) nem bírja tovább és kimegy (immáron 3-szor cigizni), szóval meg kell kérdeznem minden a leírásnak megfelelő palit, ő-e Mr X (táblát azért nem csináltunk, mert úgy volt, hogy majd a főnök felismeri), másodikra sikerült is meglelnem Mr X-et, csak egy kis mosoly futott át a száján térdeim láttán

Ám nem csak a (iii)-ban jellemzett „kvázi lebukás” értelmezhető beégésként. Az úgynevezett „**valódi lebukás**” ugyancsak beégést eredményezhet A „valódi lebukás” sémája, amely 5 megvalósulással képviselteti magát a vizsgált anyagban, a következő:

- (iv) A központi szereplő úgy válik neveltségessé, hogy mások rajtakapják egy részükről negatívan értékelt cselekvésen.

Ezekben az esetekben éppen az eredményezi a beégést, hogy a többi szereplő adekvátan értelmezi a szituációt, azaz explicitté tett vagy – mint a (4) esetében – impliciten hagyott vélekedéseik helyesnek bizonyulnak.

- (4) Egy időben én is a fénymásológépek rabja voltam: nagy előszeretettel másoltattam a melleimet. [...] Volt, hogy nekem is beragadt a mellkép és a szerelőfiú és az ott áll aggodalmaskodó főnök előtt eléggé időtlenül éreztem magam.

Az elemzett narratívákban megtalálhatók az ún. „**gyerekszáj**”-történetek is (7 megvalósulással), amelyek sémája a következő:

- (v) Egy gyerek – a felnőttek elvárásaitól eltérően értelmezve egy szituációt – olyan információt oszt meg másokkal, amely az adott diszkurzív helyzetben kellemetlen a szülője számára.

Az ilyen típusú narratívák a gyermek és a felnőtt szereplői perspektívák – a társadalmi normák ismeretét érintő, és általában nyelvi nem explikált – különbözőségén alapulnak, ahogy ezt a (5) is szemlélteti.

- (5) Ötéves lehettem, vendégek voltak nálunk, és hogy ne maradjak ki teljesen az élet sűrűjéből, anyámék egy egészen kis korty bort nekem is adtak. Az élmény frenetikus lehetett, mert amikor rá pár napra anyámmal a zsúfolt közértben [...] a borospolchoz értünk és anyám két üveg bort is bepakolt a kosárba, akkor Evadka felkiáltott:
– Jujdejó! Megin’ iszunk!

A (ii)-ben jellemzett „tévedésem vígjátéka” mellett a beégéstörténetek ugyancsak nagyszámú megvalósulást (59-et a 216-ból) mutató típusa az úgynevezett „**bénázás**”, amelynek sémája a következő:

- (vi) A központi szereplőnek (aki jellemzően az elbeszélő én) nem sikerül az elvárásoknak megfelelően végrehajtania egy cselekvést, és ezzel nevetségessé válik mások és ön maga előtt.

Amíg a (6a) és a (6b) a séma prototipikus megvalósulásait szemlélteti, amelyben a protagonistának egy nem nyelvi cselekvése eredményezi a beégést, addig az (6c) annak egy, 9 megvalósulást felmutató specifikus altípusára, a beégést eredményező nyelvi tévesztésre (nyelvi cselekvésre) ad példát.

- (6a) [...] Jon ki, lehuzott sliccel es mondja, hogy segítsek mar felhuzni, erre teljesen zavarba jöttem, lehajoltam es remego kezzel elkezdtem szerencsetlenkedni. A lany egy darabig szanakozo pillantással nezte, aztan egy „Aaa, bena vagy!” felkiáltással felhuzta es otthagyt. Nagyon hulyen eriztem magam...
- (6b) [...] A műhelyben dolgozók közül azon szerencsések, akik abban a pár pillanatban épp kifelé, az utca irányába néztek, a következő jelenetsort láthatták:
{Valaki a látószögön kívül dúdolván közelg}
{Jégen megcsúszó cipőtalp jellegzetes halk csikordulása}
{Dúdolás hirtelen abbamaradása}
{tompá, rövid nyögés}
{Repülő alak lép be az ajtó nyílásában látható utcarészlet légtérébe}
{Repülő alak véstesen gyorsan veszít magasságot, majd sikeresen landol}
{Repülő alak a műhely előtt álló Wartburg típusú személygépjármű alá csúszik}
{Zavart tekintetű fej lóg ki a Wartburg alól}
Kevésbé részletezve: becsúsztam esésem után a kocs alá. Kikészülődtem, konstatáltam, hogy nacim két zsebe két elefantfülként fittyegett derekam két ellenpólusán – a nagyhirtelen kikapott két kéz ilyeneket tud ám okozni.
szerencsére a melósok nem nevettek.
Fetrengve nyihogtak.
- (6c) [Két barát esete egy alkoholféltáros éjszaka végén] Kérdezem a havert: „moos... mos. most mit veegyüünk???”
Haver: „Hááát... izééé... lássuk csak.. mi nem volt mééééé... Húú, megvan... METAXA!!!
Menjé, hozzá kettőt...”
Odamegyek a pulthoz, fejemben ezzel a bonyolult elnevezéssel:
„Kérek két.... ööö... kérek két.... DETOXA-t!!!”

A vizsgált narratívák között csak két megvalósulással képviselteti magát a beégést eredményező „**átverés**”, amelynek sémája a következő:

- (vii) Mások olyan szituációt idéznek elő, amelyben cselekedve a központi szereplő nevetségessé válik mások és ön maga előtt.

A (7), amely egyébiránt nem én-elbeszélésként konstruálódik meg, az „átverés” sémájának két korpuszbeli megjelenés közül az egyiket mutatja meg.

- (7) Magyar szobatársaik kegyetlen mókát eszeltek ki: éjjel, mikor az „alsó” koreai már aludt, a felső meg még tanult, leemelték a felső ágy matracát, az összes tartórugót kiszedték, majd visszarakták a matracot, amit immár csak az ágy kerete tartott. Nemsokára jön felsőágyas barátunk, nagy lendület, ágyra fel, majd ugyanazon az íven, matracostul alsóágyas társra le.
Állítólag ők röhögtek a legjobban...

Meg kell jegyeznünk, hogy a 216 történet közül 13-at nem lehet beégésként értelmezni. Ezek a narratívák nem valósítják meg a beégés történetének általános (i) sémáját, azaz nem található bennük olyan szereplő, aki úgy élné meg a történeteket, hogy abban ő nevétségessé vált mások előtt. Anyanyiban azonban kapcsolódtak a beégésekről szóló történetekhez, hogy a történetmondók a tapasztalataikat ugyancsak viccesnek szánt történetekként konstruálták meg. 4 esetben erre reflektálnak is a történetmondók (*inkább hülyeség, nem égés; Nem égés, inkább sztori; nem beégés; [az előzőhöz kapcsolódva] ilyet mi is csináltunk*).

5. Következtetések

A vizsgálattal a célunk a kvalitatív alapozás volt, amely reményeink szerint termékeny szempontokat ad egy kiterjedt kvantitatív vizsgálathoz, és ehhez kellően kidolgozott hipotézisek megfogalmazásával is hozzájárul. Arra az alapvető megállapításra jutottunk, hogy a történet mentális világának megkonstruálása műfajspecifikus vonásokat mutat. Az általunk vizsgált számítógép közvetítette narratívák elemzése egyértelművé tette a szereplői perspektívák feldolgozásának konstitutív szerepét a történetek megértésében. Rámutattunk, hogy (i) egy történet jellemzően akkor értelmezhető beégésként, ha annak szereplői (a beégés elszenvedője és annak tanúi) ezt akként dolgozzák fel, és hogy (ii) a beégések megkonstruálása többféle – a szereplői perspektívák eltérő szerveződésén alapuló – narratív sémához igazodhat.

A 216 narratíva kvalitatív elemzése alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a beégésről szóló történet általános sémáján belül, amely szerint akkor beszélhetünk beégésről, ha a központi szereplő (tipikusan az elbeszélő én) egy eseményt, amelynek aktív részese volt, úgy él meg, hogy abban ő nevétségessé vált más szereplők előtt, két specifikáltabb séma játszik meghatározó szerepet. Egyfelől az úgynevezett „tévedésem vígjátéka” sémája 108 megvalósulással, amelyben a beégés azon alapul, hogy a központi szereplő, az elbeszélő én nem adekvátnan értelmez egy szituációt. (Az úgynevezett „kvázilebukás” sémája, amikor a beégés más szereplők téves helyzetértelmezésén alapul, 21 megvalósulással képviseltette magát.) Másfelől meghatározó szerepet játszott a beégést eredményező „bénázás”, 59 megvalósulással, amelynek sémája szerint egy sikertelenül végrehajtott cselekvés teszi nevétségessé mások előtt a központi szereplőt. Emellett megjelentek még a vizsgált nyelvi anyagban egyéb specifikált narratív sémák is: a „valódi lebukás” sémája (5 megvalósulással), a „gyerekszáj” sémája (7 megvalósulással) és az „átverés” sémája (2 megvalósulással). Az ezeket a sémákat megvalósító történetek nem nevezhetők a beégés prototipikus eseteinek. Ugyanis értelmezhetők úgy is, mint a beégés műfajával rokon, azzal szoros kapcsolatban álló, azzal átfedésben lévő más társalgási narratív műfajok megvalósulásai. A beégés műfajának nyitott, prototípuselví kategóriaként való értelmezésének indokoltságát erősíti továbbá az is, hogy a vizsgált nyelvi anyagban a 216 történet közül 13 nem volt értelmezhető a beégés általános narratív sémájának a megvalósulásaként, csupán vicces történetként.

SZAKIRODALOM

- Bahtyin, Mihail 1988 [1953]. A beszéd műfajai. In: Kanyó Zoltán – Siklaki István (szerk.): *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest, 246–80.
- Bruner, Jerome 1986. *Actual Minds, Possible Words*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Bruner, Jerome 2001 [1986]. A gondolkodás két formája. In: László János – Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. Kijárat Kiadó, Budapest, 27–57.
- Croft, William 2009. Towards a social cognitive linguistics. In: Vyvyan Evans – Stephanie Poursel (eds.): *New Directions in Cognitive Linguistics*. John Benjamins, Amsterdam, 395–420.
- Georgakopoulou, Alexandra 2011. Narrative. In: Jan Zienkowski – Jan-Ola Östman – Jef Verschueren (eds.): *Discursive Pragmatics (Handbook of Pragmatics Highlights 8)*. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia, 190–207.
- Herman, David 2009. Beyond voice and vision: Cognitive grammar and focalization theory. In: Peter Hühn (ed.): *Point of view, perspective, and focalization: Modeling mediation in narrative*, De Gruyter, Berlin, 119–42.
- Herring, S. C. 2001. Computer-mediated Discourse. In: D. Schiffrin – D. Tannen – H. E. Hamilton (eds.): *The Handbook of Discourse Analysis*. Blackwell, Oxford, 612–34.
- Laczkó, Krisztina – Szilárd Tátrai 2015a. A metapragmatikai tudatosság jelzései számítógép közvetítette társalgási narratívákban. In: Gósy Mária (szerk.): *Beszédkutatás 2015*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 120–32.
- Laczkó, Krisztina – Szilárd Tátrai 2015b. On the referential interpretation of computer-mediated narratives. *Esuka – Jeful: Eesti Ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri Journal Of Estonian And Finno-Ugriic Linguistics* 6/2: 85–103.
- Langacker, Ronald W. 2002. Deixis and subjectivity. In: Frank Brisard (ed.): *Grounding. The Epistemic Footing and Deixis and Reference*. Mouton, Berlin–New York, 1–28.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford University Press, Oxford.
- Petykó Márton 2012. Az írott beszélt nyelvtől a spontán írott nyelv felé. *Első Század* XI/3: 147–78.
- Romiszowski, Alexander – Mason, Robin 2004. Computer-mediated communication. In: D. H. Jonassen (ed.): *Handbuch of Researc on Educational Communications and Technology*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, NJ.
- Sanders, José – Wilbert Spooren 1997. Perspective, subjectivity, and modality from a cognitive point of view. In: Wolf-Andreas Liebert – Gisela Redeker – Linda Waugh (eds.): *Discourse and Perspective in Cognitive Linguistics*. John Benjamins, Amsterdam–Philadeéphia, 85–112.
- Simpson, James 2002. Computer-mediated communication. *ELT Journal* 56/4: 14–5.
- Sinha, Chris 1999. Grounding, mapping and acts of meaning. In: Theo Janssen – Gisela Redeker (eds.): *Cognitive Linguistics: Foundations, Scope and Methodology*. Mouton, Berlin–New York, 223–55.
- Sinha, Chris 2005. Biology, culture and the emergence and elaboration of symbolization. In: Anjum P. Saleemi – Ocke-Schwen Bohn – Albert Gjedde (eds.): *Search Language for the Mind-Brain: Can the Multiple Perspective Unified?* Aarhus University Press, Aarhus, 311–35.
- Tátrai Szilárd 2010. „...hogyan mondani lehessen majd...” A nézőpont szerveződése Mészöly Miklós *Szárnyas lovak* című elbeszélésében. In: Szabó Erzsébet – Vecsey Zoltán (szerk.): *Nézőpont és jelentés*. *Studia Poetica Supplementum* 4. Grimm Kiadó, Szeged, 143–86.
- Tátrai, Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Tátrai, Szilárd 2015. Context-dependent vantage points in literary narratives: A functional cognitive approach. *Semiotica* 203: 9–38.
- Thurlow, Crispin – Lengel, Laura – Tomic, Alice 2004. *Computer-mediated communication. Social interaction and the internet*. Sage Publication, London–Thousand Oaks–New Delhi.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Tomasello, Michael 2002 [1999]. *Gondolkodás és kultúra*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Tomasello, Michael 2003. *Constructing a Language. A Usage Based Theory of Language Acquisition*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Verhagen, Arie 2007. Construal and perspectivization. In: Dirk Geeraerts – Hubert Cuyckens (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press, Oxford, 4881.
- Verschueren, Jef 1999. *Understanding Pragmatics*. Arnold, London–New York–Sydney–Auckland.

Laczkó Krisztina
egyetemi docens
ELTE BTK

Tátrai Szilárd
egyetemi docens
ELTE BTK

SUMMARY

Laczkó, Krisztina – Tátrai, Szilárd

“The more embarrassing the better!”

Pragmatic approach to the properties of a narrative genre

The study explores the referential interpretation of narratives (cf. Georgakopoulou 2011) through a case study of computer-mediated narrative discourse, a thread of Hungarian stories on an online discussion site. From a social cognitive perspective (see Tomasello 1999, Sinha 2005, Verschueren 1999, Croft 2009), we interpret narrative discourses as joint attention scenes whose interacting participants contribute to the intersubjective construal of referential scenes (including narrative ones) by directing and following each other’s attention. Our key concern will be to examine (i) what directs our attention and how it does so during the processing of narratives, and (ii) how particular modes of directing attention invite particular modes of conceptualization.

The thread we use as corpus is entitled *Beégésem története* ‘The story of my embarrassment’ (<http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9017476&la=125481821>). It contains 26.276 posts at present, from which we selected 200 posts from the same period of time, by a variety of contributors, adding up to 216 narratives in total. Our present concern is to identify genre-specific construal patterns of internet-mediated storytelling and give a methodological foundation for quantitative studies of this kind.

The starting point of our empirical study is that the production and interpretation of narratives depends on the discourse participants’ ability to construe both (i) the physical and social worlds of the stories in which the actions and situations unfold, and (ii) the associated mental worlds in which the agents’ active consciousness is being traced through time (see Tátrai 2015). In this presentation, we focus on how the mental worlds of the story’s characters are construed, which exhibits genre-specific features. We observe (i) that a story can only be interpreted as a matter of embarrassment if its participants (the undergoer and the witnesses) mentally process it as such, and (ii) that the construal of embarrassing stories can fit into various narrative schemes that are based on divergent ways in which the participants’ perspectives are organised.

Keywords: social cognitive linguistics, narrative discourse, joint attention, genre of embarrassment, narrative scenes

A nézőpontviszonyok és a nézőpontváltás képességének fejlődése óvodás gyermekeknél

1. Bevezetés

A világ nyelvi leképezése szükségképpen mindig valamilyen perspektívából történik, amelyet a mindenkori beszélő céljai határoznak meg. A nyelvi megformálás annak függvénye, hogy a beszélő mit lát, mit akar láttatni, vagy mire akarja irányítani beszédpartnere figyelmét. Az a nézőpont tehát, amelyet adott megnyilatkozásunk során választunk, meghatározza és befolyásolja mondataink jelentésviszonyait (Tátrai 2005: 207). A nyelvi tevékenység során a beszélő és a befogadó különböző kiindulópontokból értelmezi a beszédesemény téri, időbeli vagy személyközi viszonyait, ezért a sikeres kommunikáció (a megértés és a produkció) alapvető feltétele, hogy a részt vevő személyek képesek legyenek a nyelvi tevékenység dinamikusan változó formáihoz alkalmazkodni.

Annak felismerése, hogy a beszédszituációban jelen lévő személyek ugyanazt az entitást más nézőpontból szemlél(het)ik, ezért az arról tett propozicionális megnyilatkozásaik különböz(het)